

MÉLANGES ASIATIQUES

TIRÉS DU

BULLETIN HISTORICO-PHILOLOGIQUE

DE

L'ACADÉMIE IMPÉRIALE DES
SCIENCES

DE

ST.-PÉTERSBOURG.

Tome I.

3me LIVRAISON.

(Prix: 45 Cop. arg. — 15 Ngr.)

St.-Petersbourg,

de l'Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences.

1851.

Se vend chez M. *Eggers et Comp.*, libraires, Commissionnaires de
l'Académie, Perspective de Névsky, et à Leipzig, chez M.

Léopold Voss.

BEITRÄGE ZUR KRITIK DES POETISCHEN THEILS
IM *Pañk'atantra*. Von OTTO BOEHTLINGK. (Lu
le 13 septembre 1850.)

Mein gelehrter Freund Anton Schiefner hat schon im 4ten Bande des Bulletins aus Çárñgadhara's *Paddhati* wichtige Beiträge zur Kritik des Bhartrhari ¹⁾ geliefert und bei jener Gelegenheit auf die Bedeutung des eben genannten Werkes hingewiesen, so wie die beiden, im Asiatischen Museum unserer Akademie befindlichen Handschriften desselben näher charakterisirt. Der Zweck dieser Zeilen ist, auf diejenigen Verse im *Pañk'atantra*, denen ich in der *Paddhati* begegnet bin, aufmerksam zu machen, die Varianten anzugeben und auch wohl näher auf dieselben einzugehen. Bei dieser Gelegenheit auch auf andere Werke, wo ein Vers des *Pañk'atantra* vorkommt, hinzuweisen, halte ich nicht für unpassend, da vielleicht noch einige Zeit hingehen könnte, bis wir Verweisungen dieser Art in dem von Kosegarten uns versprochenen Commentar finden werden. Abweichende Lesarten aus allgemein zugänglichen Werken beizufügen, würde überflüssig sein; dagegen erschien mir eine blosser Verweisung, ohne Angabe, ob dort Uebereinstimmung oder Abweichung statt finde, auf Dr. John Haeblerlin's 1847 in Calcutta erschienene Werk: *Kāvya-Sangraha. A Sanscrit Anthology, being a Collection of the best Smaller Poems in the Sanscrit language* nicht gerechtfertigt.

Ehe ich zur Sache selbst schreite, theile ich im Original die Einleitung und die *Anukramanikā* zur *Paddhati* mit, um dem Leser einen Blick in den reichen Inhalt des Werkes zu eröffnen. Der Verfasser *Çárñgadhara* ist, wie wir aus der Einleitung ersehen, was wir aber auch schon durch *Colebrooke* ²⁾ wussten, ein Enkel *Rāghavadeva's* ³⁾, eines angesehenen Brahmanen im Dienste von *Hammira*, König von *Çákambhari* ⁴⁾; lebte also ungefähr gegen das Ende des 14ten Jahrhunderts. Der Vater unseres Verfassers, der zweite unter den drei Söhnen *Rāghavadeva's*, hiess *Dāmodara*; zwei jüngere Brüder des *Çárñgadhara* waren *Lakshmidhara* und *Krshna*.

यस्मिन्बुद्बुदसंकरा ⁵⁾ इव बडब्रह्माण्डखण्डः क्वचि

ज्ञान्ति कापि च ⁶⁾ शीकरा इव विरिञ्चयाद्याः ⁷⁾ स्फुरन्ति भ्रमात् ⁸⁾ ।

चिद्रूपालक्षरीव विश्वजननीशक्तिः क्वचिद्व्योतते

स्वानन्दामृतनिर्भरं शिवमहापाथोनिधिं तनुमः ⁹⁾ ॥ १ ॥

पुरा शाकंभरीदेशे श्रीमान्कृष्मीरभूपतिः ।

वाडकानान्वये ¹⁰⁾ ज्ञातः शौर्यच्छात्र ¹¹⁾ इवानुनः ॥ २ ॥

तस्याभवत्सभ्यजनेषु ¹²⁾ मुख्यः परोपकारव्यसनैकनिष्ठः ।

पुरंदरस्येव गुरुर्गरीयान्द्विजाग्रणी राघवदेवनामा ¹³⁾ ॥ ३ ॥

गोपालदामोदरदेवदाससंज्ञा बभूवुस्तनयास्तदीयाः ।

नेत्रावतारा इव चन्द्रमौलेरपाकृतघातगुणास्त्रयो ¹⁴⁾ ऽपि ॥ ४ ॥

तेषां मध्ये यस्तु दामोदरो ऽभूडत्पाद्य त्रीनात्मज्ञान्वीतरागः ¹⁵⁾ ।

भागीरथ्यां श्रुद्धदेहं विहाय ¹⁶⁾ ज्ञानादात्मन्येव निष्ठां जगाम ॥ ५ ॥

ज्येष्ठः शार्ङ्गधरस्तेषां लघुर्लक्ष्मीधरस्ततः ¹⁷⁾ ।

कृष्णो ¹⁸⁾ ऽनुजस्ततस्ते ऽपि त्रयस्त्रेताग्नितेजसः ॥ ६ ॥

त्रयति शार्ङ्गधरस्त्रिपुरापदद्वयकुशेशयकोशमधुव्रतः¹⁹⁾ ।

सरससूक्तिसुधौघकलानिधिः²⁰⁾ कविकरीन्द्रकदम्बमृगाधिपः²¹⁾

॥ ७ ॥

यद्यपि गुणौघनिलयः खलशैलधंसने²²⁾ त्रिलुः ।

तदपि विमलकृद्दयान्तः सज्जनलोकस्य²³⁾ दासो ऽसौ ॥ ८ ॥

ते सज्जनाः सुकविशाखिकवितपुष्या

एषादाय गुम्फितवतः²⁴⁾ स्वगुणैर्ममैतत् ।

संधारयतु कुसुमोज्ज्वलकारद्वयं²⁵⁾

काण्ठे सुभाषितमयास्तसमस्तदोषम्²⁶⁾ ॥ ९ ॥

न शार्ङ्गधरपद्मतिः खलजनस्य²⁷⁾ योग्या²⁸⁾ भवे

त्सुभाषितरसोर्मयः सुकृतिलोकपेया यतः ।

सुधामदितिनन्दना दिवि²⁹⁾ पिबन्ति कृष्टान्तरा³⁰⁾

स्तथैव³¹⁾ तमसः शिरो कटिति³²⁾ खण्डितं श्रूयते ॥ १० ॥

अनन्दाय सतां³³⁾ भूयात्सुभाषितमिदं³⁴⁾ मम ।

पृथक्पद्धतिसंमिश्रपरिच्छेदैर्मनोरमम् ॥ ११ ॥

आद्यैर्मद्विहितैः³⁵⁾ पद्यैः कियद्भिरपरैरपि ।

युता पद्धतिरेषा तु³⁶⁾ सज्जनानन्ददायिनी ॥ १२ ॥

॥ इति कविवंशवर्णनापरिच्छेदः ॥

क्रियते ऽनुक्रमः स्पष्टः³⁷⁾ सुबोधार्थं शुभान्वितः³⁸⁾ ।

अत्र तु प्रथमं ज्ञेयं कविवंशस्य वर्णनम् ॥ १ ॥

ततो ऽप्यनुक्रमो ज्ञेयो³⁹⁾ नमस्कृत्याशिषौ तथा ।

सुभाषिते⁴⁰⁾ च काव्ये च शंसा सामान्यवर्णके ॥ २ ॥

विशिष्टकविशंसा ⁴¹⁾ च निन्दा च कुक्वेस्ततः ।
 प्रशंसा पण्डितस्याथ ⁴²⁾ निन्दा स्याच्च कुर्पाण्डते ॥ ३ ॥
 प्रशंसा महतां ज्ञेया धीराणां च प्रशंसनम् ।
 प्रशंसा सज्जनस्याथ प्रशंसा च मनस्विनः ॥ ४ ॥
 अथोदारप्रशंसा स्याच्छंसा तेजस्विनस्ततः ।
 गुणप्रशंसा संतोषप्रशंसा संगतौ ⁴³⁾ तथा ॥ ५ ॥
 धनप्रशंसा विज्ञेया निन्दा दुर्जनजा तथा ।
 ततः कृपणानिन्दा स्यान्निन्दा याचकजा तथा ⁴⁴⁾ ॥ ६ ॥
 दरिद्रनिन्दा विज्ञेया मूर्खनिन्दा ततः परम् ।
 तृप्तानिन्दा लोभनिन्दा दैवाख्यानं ततः परम् ॥ ७ ॥
 उद्यमाख्यानमपरं प्रकीर्णाख्यानकं तथा ।
 समस्याख्यानमपरं प्रहेल्यादिप्रशंसनम् ॥ ८ ॥
 क्रियागुणादिकं तद्वत्प्रश्नोत्तरमतः परम् ।
 अथ ज्ञातिः समाख्याता सदाचारस्ततः परम् ॥ ९ ॥
 धर्मस्य ⁴⁵⁾ विवृतिर्ज्ञेया पापस्य विवृतिस्तथा ⁴⁶⁾ ।
 अथान्योक्तिषु विज्ञेयं रवेः पूर्वं ⁴⁷⁾ प्रशंसनम् ॥ १० ॥
 चन्द्रस्यान्योक्तयो ज्ञेया मेघस्यान्योक्तयस्तथा ।
 पवनान्योक्तयस्तद्वदंसान्योक्तिस्ततः परम् ⁴⁸⁾ ॥ ११ ॥
 भ्रमरान्योक्तयस्तद्वत्कोकिलान्योक्तयस्ततः ⁴⁹⁾ ।
 चातकान्योक्तयस्तद्वन्मयूरान्योक्तयस्ततः ॥ १२ ॥
 प्रुकान्योक्तिस्ततो ⁵⁰⁾ ज्ञेया काकान्योक्तिः ततः परम् ⁵¹⁾ ।
 वकान्योक्तिस्ततो ज्ञेया ⁵²⁾ खद्योतान्योक्तयस्ततः ॥ १३ ॥

सिंहन्योक्तिर्गत्रान्योक्तिर्मृगान्योक्तिस्ततः परम् ।
 करभान्योक्तयो ज्ञेया वृषभान्योक्तयस्ततः ॥ १४ ॥
 तथा सामान्यवृद्धस्य ^{५३}) विशिष्टतरुपद्धतिः ।
 पर्वतान्योक्तयः ख्याता अगस्त्यान्योक्तयस्ततः ॥ १५ ॥
 समुद्रान्योक्तयस्तद्वद्भ्रतान्योक्तिस्ततः परम् ।
 शङ्खस्योन्योक्तयस्तद्वन्नद्यन्योक्तिस्ततः ^{५४}) परम् ॥ १६ ॥
 तडागान्योक्तयस्तद्वत्कमलान्योक्तयस्ततः ।
 कूपस्यान्योक्तयस्तद्वन्महस्यलभवोक्तयः ॥ १७ ॥
 ततो दावानलान्योक्तिः संकीर्णान्योक्तयस्ततः ।
 अथ सर्वनृपाशंसा विशिष्टनृपवर्णनम् ॥ १८ ॥
 पलायनमरीणां च ^{५५}) राजनीतिस्ततः परम् ।
 नीतिर्मिश्रकनीतिश्च प्रशंसा करिणां तथा ॥ १९ ॥
 अथप्रशंसा विज्ञेया ^{५६}) धतुर्वेदस्ततः परम् ।
 गान्धर्वशास्त्रमपरं वृक्षापुर्वेद ^{५७}) एव च ॥ २० ॥
 तथैव ^{५८}) शकुनज्ञानं पशूनां लक्षणानि च ।
 विषापहरणं ^{५९}) तद्वद्भूतविद्या ततः परम् ॥ २१ ॥
 बालप्रहोपशमनं ^{६०}) कौतुकानि ततः परम् ।
 कल्पस्थानानि केशानां रञ्जनानि ततः परम् ॥ २२ ॥
 अथ सामान्यप्रृङ्गारे युवतीनां प्रशंसनम् ।
 स्त्रीपुंसोर्जातिकथनं ^{६१}) तयोः संयोगवर्णनम् ॥ २३ ॥
 स्त्रीसेवाकथनं तद्वत्संकेतादिप्रशंसनम् ।
 बालाया वर्णनं तद्वद्वयःसंघेश्च वर्णनम् ॥ २४ ॥

तरुणीवर्णनं तद्वत्समग्रस्त्रीप्रशंसनम् ।
 विप्रलम्भकप्रृङ्गारे ⁶²⁾ प्रियप्रस्थानवर्णनम् ॥ २५ ॥
 नायकवचनं ⁶³⁾ तद्वद्वियुक्तावस्थितिस्तथा ।
 सखीवाक्यं वियुक्तायां वियोगिन्याः प्रलापनम् ⁶⁴⁾ ॥ २६ ॥
 द्वतीप्रेषणं ⁶⁵⁾ काले च प्रलापश्च ⁶⁶⁾ वियोगिनः ।
 द्वत्युक्तिर्नायकस्याग्रे ⁶⁷⁾ नायिकायां ⁶⁸⁾ तदुक्तयः ॥ २७ ॥
 उपहासादिकं द्वत्याः नायिकायास्ततः ⁶⁹⁾ परम् ।
 अथ संयोगप्रृङ्गारे परस्परविलोकनम् ॥ २८ ॥
 प्रियातिथ्यादिकं तद्वन्मानिनीमानवर्णनम् ⁷⁰⁾ ।
 कल्लोत्तयादिकथनं मिथुनस्योक्तयस्तथा ॥ २९ ॥
 प्रियस्य शिक्तानुनयौ ⁷¹⁾ प्रसादश्च परस्परम् ⁷²⁾ ।
 सूर्यास्ते ⁷³⁾ चक्रडुःखं च तमसो ⁷⁴⁾ वर्णनं तथा ॥ ३० ॥
 संचारश्चाभिसारीणां ⁷⁵⁾ शशाङ्कोदयवर्णनम् ।
 पानगोष्ठी ततः प्रोक्ता चाटुप्रभृतिवर्णनम् ॥ ३१ ॥
 सखीवाक्यं नववधूक्रीडायां तदनन्तरम् ।
 सुरतक्रीडिताख्यानं विपरीतरतं तथा ॥ ३२ ॥
 निवृत्तिः ⁷⁶⁾ सुरतस्याथ ⁷⁷⁾ निशीथे क्रीडनादिकम् ⁷⁸⁾ ।
 नायिकानुनयश्चैव प्रभातसमयोक्तयः ⁷⁹⁾ ॥ ३३ ॥
 प्रभातवर्णनं वायोः ⁸⁰⁾ सूर्यस्योदयवर्णनम् ।
 रात्रिसंयोगचेष्टायाः ⁸¹⁾ प्रातः प्रकटनं ततः ॥ ३४ ॥
 अथ मिश्रकप्रृङ्गारे सतीकुलवधूस्थितिः ।
 असतीचरितं तद्वद्वसन्तादेश्च वर्णनम् ॥ ३५ ॥

ग्रीष्मादेर्वर्णनं तद्वद्वर्षादेरपि वर्णनम् ।
 शरत्स्वभावाख्यानं ⁸²⁾ हेमन्तादिश्च वर्णनम् ॥ ३६ ॥
 शिशिरादेस्तथाख्यानं संमिश्राख्यानकं तथा ।
 ततो वीररसोक्तिः स्यात्करुणारसवर्णनम् ॥ ३७ ॥
 अद्भुतस्य रसस्योक्तिरथ क्लृप्तस्योक्तयः ⁸³⁾ ।
 भयानकश्च ⁸⁴⁾ वीभत्सस्ततो ⁸⁵⁾ रौद्ररसोक्तयः ॥ ३८ ॥
 अथ शास्त्ररसे पूर्वं वैराग्यस्य ⁸⁶⁾ प्रशंसनम् ।
 अनित्यतासमाख्यानं विषयादिविडम्बनम् ॥ ३९ ॥
 पश्चात्तापस्य कथनं कालस्य चरितं तथा ।
 ततो विवेककथनमुपदेशस्ततः परम् ॥ ४० ॥
 कालसंख्या ततः प्रोक्ता शारीरं तदनन्तरम् ।
 ततश्चतुर्विधे योगे ⁸⁷⁾ योगत्रयनिर्हणणम् ॥ ४१ ॥
 ततश्च ⁸⁸⁾ क्लृष्टयोगः ⁸⁹⁾ स्याद्गोर्क्षादिषु ⁹⁰⁾ साधितः ।
 द्वितीयो क्लृष्टयोगः स्यान्मार्काण्डेयादिसाधितः ⁹¹⁾ ॥ ४२ ॥
 मनःस्थैर्यप्रभावश्च महिमाद्याश्च योगिनः ।
 योगिचर्या ⁹²⁾ ततः प्रोक्ता ज्ञानं चारिष्टत्रं तथा ⁹³⁾ ॥ ४३ ॥
 विदेहमुक्तिकथनं ⁹⁴⁾ कालवच्चनसंपुतम् ⁹⁵⁾ ।
 सुभाषितवत्स्येति ⁹⁶⁾ कथितो ऽयमनुक्रमः ॥ ४४ ॥
 शतं त्रिषष्ट्यभ्यधिकं ⁹⁷⁾ परिच्छेदेषु कीर्तितम् ।
 गणितं पद्यसंख्याभिः ⁹⁸⁾ षट्कृत्स्नं शतद्वयम् ⁹⁹⁾ ॥ ४५ ॥
 ॥ इत्यनुक्रमपरिच्छेदः ॥

Nach meiner Rechnung enthält die *Anukramanikā* 168 Kapitel. Die kürzere Handschrift (*K.*) schliesst mit der *Nīti* (Çl. 19. der *Anukr.*), die längere (*L.*) mit dem *Upadeçavidhānaprakāra* im *Çāntarasa* (Çl. 40. der *Anukr.*). Die letztere Handschrift zeigt überdies in der Mitte eine Lücke: auf Bl. 221. *b.* beginnt *Suratakelikathana* (vgl. Çl. 32. der *Anukr.*) und auf Bl. 222. *a.* schliesst *Vīrarasanirdeçaparik'kheda* (vgl. Çl. 37. der *Anukr.*) *K.* enthält 73, *L.* 234¹⁰⁰) Blätter. Die *Anukramanikā* einer anderen *Paddhati* medicinischen Inhalts von demselben Çārnigadhara hat A. Weber in der, Note 1. angeführten Schrift mitgetheilt.

Ich bin, wie man sieht, wieder zu der alten Orthographie zurückgekehrt: nicht etwa aus dem Grunde, weil ich die in meiner Chrestomathie befolgte für ungerechtfertigt hielte; sondern weil ich in ziemlich indifferenten Dingen alten Gewohnheiten nicht gern länger entgegen treten will. Gegen den Vorwurf aber, der mir in den *Indischen Studien* Heft I. S. 65. gemacht wird, muss ich mich feierlich verwahren. Ich habe nie und nimmer den allmählig herausgebildeten Schriftgebrauch völlig der grammatisch erkannten Structur geopfert, nie im Sanskrit *mīsus* für *missus* schreiben wollen. Im Innern eines Wortes habe ich mir nie eine Veränderung in der Orthographie erlaubt und beim Zusammenstossen zweier Wörter habe ich nur in dem Falle die ältere, einfachere Orthographie befolgt, wenn dieselbe durch Zeugnisse alter einheimischer Grammatiker belegt werden konnte. Ich habe nicht Formen wie *mīsus*, wohl aber wie *adnotatio* wieder in Gang bringen wollen.

Einleitung.

Çl. 4. Vgl. *Hit.* Einl. 12. Die *Paddh.* (*Nīti*, *K.* Bl. 72. *b.* *L.* Bl. 104. *b.*) stimmt mit dem *Pan'kat.* überein.

Çl. 7. = *Hit.* Einl. 14.

Çl. 8. Vgl. *Hit.* Comm. S. 8. Der Spruch wird Bhavabhūti zugeschrieben und zwar in folgender Gestalt (Haeberlin, S. 524. *Gunaratna* Çl. 9.):

वरं गर्भस्त्रावो वरमपि च नैत्राभिगमनं
 वरं ज्ञातप्रेतो (sic) वरमपि च कन्याभिजननम् ।
 वरं कन्ध्या भार्या वरमपि च गर्भेषु वसति
 र्न चाविद्वान्नूपद्रविणगुणयुक्तो ऽपि तनयः ॥

Buch I.

Çl. 3. = *Hit.* I. 118.

Çl. 4. Beide Handschriften der *Paddh.* (*Dhanapracāṣā*, *K.*
 Bl. 15. a. L. Bl. 22. a.) शीलं st. शिल्पं; *L.* तत्स्थैर्यं, *K.* तर्कैर्यं
 (sic) st. तद्वैर्यं.

Çl. 5. = *Paddh. Daridravarṇana*, *K.* Bl. 17. b. *L.* Bl. 25. b. *K.*
 hat ह्ति, *L.* ऽपि st. तु. In तत्त्वपात् ist der Auslaut vor द
 nicht erweicht worden.

Çl. 9. *Paddh. Dhanapracāṣā*, *K.* Bl. 15. a. (fehlt in *L.*) besser
 गच्छति.

Çl. 14. Lies श्रेष्ठो.

Çl. 22. = *Hit.* II. 12. Wird K'ānakja zugeschrieben; vgl.
 Haerberlin, S. 318. Çl. 73.

Çl. 23. = IV. 29.

Çl. 24. = *Hit.* II. 17. = *Paddh. Lobhanindā*, *K.* Bl. 19. a.
L. Bl. 28. b.

Çl. 25. = *Hit.* II. 18., wo राज्यस्य st. वित्तस्य offenbar besser
 passt.

Çl. 26. = *Hit.* II. 29.

Çl. 27. = *Hit.* II. 34.

Çl. 28. = *Hit.* II. 35.

Çl. 29. = *Hit.* II. 41. = *Paddh. Niti.* *L.* Bl. 104. b. liest चिरं च,
 stimmt aber im Uebrigen mit *Hit.*; *K.* Bl. 72. b. weicht in den
 beiden letzten Hemm. von *L.* ab : त्रीवित्तफलं प्रवदन्ति सतः.....
 चिरं बलिमेव भुङ्क्ते.

Çl. 30. Vgl. *Hît.* Comm. S. 92.

Çl. 31. = II. 145.

Çl. 32. = *Paddh. Nîti*, K. Bl. 72. a. L. Bl. 104. b. Vgl. *Hît.* Comm. S. 9.

Çl. 33. = *Hît.* Einl. 13. = *Bhartrhari* II. 24. ed. Bohl. = II. 98. bei Haeberlin, S. 176. (stimmt mit Bohlen überein, nur dass die beiden Verse umgestellt werden, wodurch der Spruch viel gewinnt).

Çl. 37. Lies लङ्घ्यो und न तु st. ननु.

Çl. 41. = *Hît.* II. 55. = *Paddh. Râg'anîti*, K. Bl. 69. a. L. Bl. 99. b. Beide Handschriften, wie auch fast alle Autoritäten des *Hît.*, असंगतं st. असंस्तुतं; auch lesen Beide mit dem *Hît.* यः und तं st. यत् und तत्.

Çl. 48. = *Paddh. Râg'anîti*, K. Bl. 69. a. L. Bl. 100. a. Beide सदान्ताश्च.

Çl. 49. = *Hît.* II. 46. = Lassen, *Anthol.* S. 7. = *Paddh. Pandîtapraçaiṅśâ*, K. Bl. 10. a. L. Bl. 14. a. Beide Handschriften गृह्यते wie das *Parik'at.*; aber L. mit dem *Hît.* देशिताः, K. dagegen mit der Anthologie नोदिताः st. चोदिताः.

Çl. 50. = Lassen, *Anthol.* S. 8. Vgl. *Hît.* Comm. S. 93.

Çl. 58. = *Paddh. Râg'an.* K. Bl. 69. a. L. Bl. 100. a. Beide schlecht राज्ञा मातरि und समं st. सदा.

Çl. 70. = *Hît.* II. 59.

Çl. 75. Lies महीपतेः.

Çl. 78. = *Hît.* II. 50.

Çl. 81. = *Hît.* II. 65.

Çl. 85. = *Hît.* II. 71.

Çl. 86. Lies दक्षिण°.

Çl. 90. = *Hît.* II. 68. = *Paddh. Râg'anîti*, K. Bl. 68. b. L. Bl. 99. a. Beide राज्ञा st. स्वामी und तिष्ठति st. वर्तति; L. सर्वेषु st. भृत्येषु, K. तत्र st. तदा.

Cl. 95. = Cl. 398. = *Paddh. Rāg'an. K. Bl. 69. a. L. Bl. 100. a.*
Hier erhalten wir zwei bedeutungsvolle Varianten : मान (wie
in 398) st. अर्थ und प्रत्युपकुर्वते st. अय्युप°; ausserdem lesen
Beide ऽपि st. हि und तु.

Cl. 98. = *Paddh. Rāg'an. K. Bl. 67. a. L. Bl. 97 a.*, mit der
unwesentlichen Variante द्वारे.

Cl. 100. = ebend. *K.* im 1ten Verse : महीभुजां, *L.* °भुजां;
Beide : न चिन्तयति यः पापं; *K.* भृत्योहेमिहीभुजां, *L.* भृत्याहि
म°, woraus man durchaus nicht auf eine Lesart हि st. ऽहे
zu schliessen berechtigt ist.

Cl. 107. = *Paddh. Gunapraçañsā, K. Bl. 14. a. L. Bl. 20. a.*
K. ऊर्वापि गौरेमतः, in *L.* fehlt der Anfang bis तामरसं; es ist
wohl überall ऊर्वापि zu lesen. Beide : रेचना.

Cl. 110. = *Hit. II. 74.*

Cl. 111. = Lassen, *Anthol. S. 3.*

Cl. 112. Vgl. *Hit. III. 37.* Lassen, *Anthol. S. 3.* *Paddh. Rā-*
g'antī, K. Bl. 68. a. L. Bl. 98. b. stimmt zu der Fassung in der
Anthologie, nur dass *K.* स्थितो st. स्थिरो liest.

Cl. 114. = 388. = Lassen, *Anthol. S. 31.*

Cl. 124. = *Hit. II. 73.* = *Paddh. Sāmsargapraçañsā, K. Bl.*
15. a. L. Bl. 21. b. K. अस्वशस्त्रं च, *L.* अय्यशास्त्रं च mit Auslas-
sung von शस्त्रं. Beide setzen mit dem *Hit.* वीणा vor व्राषी
und lesen gegen das Metrum प्राप्य st. प्राप्ता (हि ist ein Zusatz
der Herausgeber): *K.* योग्याययोग्याश्च, *L.* योग्यास्त्वयो°. Als
Verfasser wird Vishṇuçarman genannt.

Cl. 128. Vgl. *II. 44.*

Cl. 129. Vgl. *II. 41.*

Cl. 130. Vgl. *II. 39.* *Paddh. Rāg'antī, K. Bl. 66. a. L. Bl. 96. a.*
stimmt zu *I. 130.* mit der einzigen Variante विद्यासं.

Cl. 131. = *II. 40.*

Cl. 138. = *Hit.* II. 84.

Cl. 140. = *Paddh. Rāg'anīti*, *K.* Bl. 68. *a.* *L.* Bl. 98. *b.* Beide Handschriften: शस्त्रैर्न st. des unpassenden शास्त्रैर्न; das 2te Hem. lautet bei Beiden: न ह्यैर्न च पत्तिभिः; *L.* बुद्धा.

Cl. 142. Ebend. सुस्त्रिग्यैः (*L.* सुस्त्रिग्य) st. निष्कद्रेः.

Cl. 151. = *Bhartrhari* I. 81. (nicht 82, wie Weber a. a. O. angiebt) ed. Bohl. = *Paddh. Nīti* (s. Schiefner a. a. O.). Haeb-berlin (S. 156. Cl. 84.) stimmt mit Bohlen überein, nur dass er richtig चिन्त्यत्पन्नं liest.

Cl. 153. = *Hit.* II. 111. = *Paddh. Nīti*, *K.* Bl. 73. *a.* *L.* Bl. 105. *b.* *K.* वामलोचना, *L.* वामलोचन.

Cl. 162. = *Hit.* II. 144. Dieser Spruch findet sich bei Haeb-berlin S. 4. unter dem *Shadratna* mit den zwei Varianten: नागताः st. ऽस्तं गताः und वाग्रसे प्रपतितः st. वागुरासु पतितः.

Cl. 166. = *Paddh. Durg'anandd*, *K.* Bl. 16. *b.* *L.* Bl. 23. *b.* *L.* आप्नोति st. des zweiten आयाति; *K.* *L.* अहो नु सदृशी वृ-त्तिस्तुलाकोटेः.

Cl. 174. Vgl. 366.

Cl. 176. = *Paddh. Rāg'anīti*, *K.* Bl. 68. *a.* *L.* Bl. 98. *b.*

Cl. 178. Vgl. 216. und 218., wo स्वयंकृताः (218. स्वयङ्कृता) richtig als Compositum zusammengeschrieben wird.

Cl. 179. = II. 126.

Cl. 184. = *Paddh. Dharmavivṛti*, *K.* Bl. 32. *b.* *L.* Bl. 48. *a.* Beide Handschriften setzen न vor ज्ञायते und nicht an den An-fang des Hem.

Cl. 187. = *Hit.* I. 53. = *Manu* III. 101. (schon von Lassen bemerkt) = *Mahābh.* III. 100. (गेह्येषु st. हर्म्येषु) = *Paddh. Sad-ākāra*, *K.* Bl. 31. *a.* *L.* Bl. 45. *a.* *K.* stimmt mit *Paikāt.*, *L.* mit *Hit.* und *Manu* überein.

Cl. 189. Vgl. III. 206.

Çl. 198. = 453. (wo wir मनश्च st. यमश्च gegen alle übrigen Autoritäten, und ganz am unrechten Orte क्ति st. ऽपि nach धर्मो antreffen) = *Hit.* II. 108. = *Çakuntalopâkhjâna* VII. 27. (gerade so in der Calc. Ausg. des *Mahâbh.* I. 3017.). Ueber Jama, als Zeugen alles dessen, was der Mensch thut, vgl. *Manu* VIII. 91, 92.

Çl. 199. Vgl. *Hit.* I. 114.

Çl. 202. und 203. Der letzte Vers von 202. und der erste von 203. = *Bhartrhari* I. 82. ed. Bohl. (nicht 81, wie Weber hat) = I. 85. bei Haeberlin, S. 156. (stimmt ganz mit B. überein).

Çl. 204. = *Bhartrh.* I. 76. ed. B. (schon von Weber bemerkt) = I. 79. bei Haeb. S. 155. (hat richtig विद्यो st. विद्यं).

Çl. 206. Vgl. *Mrk'k'hakatikâ*, ed. Stenzler, S. 62.

Çl. 209. Vgl. ebend. S. 63.

Çl. 210. = *Bhartrh.* I. 21. ed. B. (schon von Weber bemerkt) = I. 23. bei Haeb. S. 146. (निर्मत्सयन्ति sic!).

Çl. 211. Vgl. IV. 59., wo richtig गुञ्जा gedruckt ist.

Çl. 216. = 178.

Çl. 219. = *Paddh. Râg'aniti*, K. Bl. 68. a. L. Bl. 98. b. Beide: बुद्धिमता क्षिता.

Çl. 221. = *Hit.* Einl. 30. = *Ghatakarpâra*¹⁰¹), *Nîtisâra* 13. bei Haeberlin, S. 505. (wie im *Hit.*). = *Paddh. Udjamâkhjâna*, K. Bl. 19. b. L. Bl. 29. a. Das 1te Hem. (fehlt bei L.) wie im *Hit.*, das zweite wie im *Parik'at.* Statt उद्योगिन ist उद्योगिनं zu lesen.

Çl. 222. Vgl. Lassen, *Anthol.* S. 15.

Çl. 225. चीना ist wohl ein Druckfehler für नीचा; Benfey will in den *Göttingischen gelehrten Anz.* 1850. St. 101. und 102. नीची (sic) lesen. Derselbe Gelehrte verbessert आग्रुखिदं.

Çl. 229. Vgl. III. 83.

Çl. 230. Vgl. II. 112., wo richtig सनातनाः gedruckt ist.

Çl. 234. Vgl. folgenden Spruch des K'Anakja bei Haebertin, S. 320. Çl. 88 :

यस्य क्षेत्रं नदीतीरे भार्या वापि परप्रिया ।
पुत्रस्य विनयो नास्ति मृत्युरेव न संशयः ॥

Çl. 237. = *Hit.* IV. 13.

Çl. 250. = *Paddh. Râg'anîti*, *K.* Bl. 66. a. *L.* Bl. 95. b. Beide :
अन्नामिव प्रज्ञा und न nach द्वितीया.

Çl. 251. Vgl. 394.

Çl. 254. Vgl. 395. *Paddh. Râg'an.* *K.* Bl. 66. a. *L.* Bl. 95. b.
K. अपि वर्धितः, *L.* अमिवर्धितः st. अभिवर्धितः; im Uebrigen
stimmen beide Handschriften zu der in Çl. 254. aufgenommenen
Fassung.

Çl. 255. Vgl. 396. *Paddh.* ebend. क्षिण्यथा°; *K.* im 2ten
Hem. : स्त्रियश्च गजवान्नितः, *L.* गजेन्द्राश्चापि वान्नितः; im letzten
Hem. beide Handschriften wie Çl. 255. Statt पानानि ist wie
396. यानानि zu lesen.

Çl. 257. Vgl. III. 15. *Hit.* III. 66. und *Paddh. Râg'an.* *K.* Bl.
66. a. *L.* Bl. 96. a. *L.* stimmt im 2ten Hem. ganz zum *Hit.*, *K.*
वा विग्रहस्य फलत्रयं wie III. 15. In den beiden letzten Hemm.
haben *K. L.* die Lesart von I. 257., nur dass *K.* कदाचन liest.

Çl. 259. = *Paddh. Râg'an.* *K.* Bl. 68. a. *L.* Bl. 99. a. *L.* setzt
च nach लक्ष्णेणा, und auch *K.* scheint eine solche Stellung der
Worte vor sich gehabt zu haben : मल्लक्ष्णेणा ववान्निनां. Der 2te
Vers lautet in beiden Handschriften weit fließender : तथा
सिद्ध्यन्ति कार्याणि यथा दुर्गप्रभाक्तः ।

Çl. 260. = *Paddh.* ebend. *K.* Bl. 68. b. Beide : नीतिशास्त्र-
विदो जनाः ।

Çl. 263. Vgl. II. 91. III. 46.

Çl. 264. Vgl. III. 3.

Çl. 270. = *Hit.* II. 121.

Çl. 271. Vgl. *Hit.* II. 124.

Çl. 273. Vgl. *Hit.* II. 127. *Paddh. Râg'an.* *K.* Bl. 69. a. *L.* Bl.

99. b. L. wie der *Hät.*, nur *आद्रियते* st. *आश्रीयते*; K. कुलीनो वाकुलीनो सः (l. वा) स श्रियो भाजनं (l. भाजनं) भवेत् ॥

Cl. 274. Vgl. 470.

Cl. 277. Vgl. IV. 72. *Paddh. Saḡ'ganapraçaṅsā*, K. Bl. 11. b. L. Bl. 16. a. K. गुणाः und उच्यते wie in IV. 72., L. इष्यते.

Cl. 278. = *Paddh. Rāḡ'an.* K. Bl. 68. b. L. Bl. 99. a.

Cl. 280. = *Bhartrh.* II. 57. ed. B. (schon von Weber bemerkt) = II. 37. bei Haeb. S. 166. (mit folgenden Abweichungen von B.: नलिनीपत्रे, मुक्ताफलं st. तन्मैत्तिकं und गुणाः st. des fehlerhaften गुणाः) = *Paddh. Saṁsargapraçaṅsā*, K. Bl. 15. a.

L. Bl. 21. b. L. नलिनीपत्रं (sic), प्रुक्तिर्भपतिद्वि (sic) मुक्ताफलं ज्ञायते; am Rande : तज्जायते (so ist auch im *Pan'kat.* zu lesen) मैत्तिम् (sic); im 4ten Hem. wie Haeb. K. सागरमुत्तिमध्यपतितं तज्जायते मैत्तिकं, im 4ten Hem. wie Bohlen (auch गुणाः). Ich habe die abweichenden Lesarten angegeben, weil Schiefner hier nicht ganz genau gewesen.

Cl. 283. Vgl. II. 63.

Cl. 291. Vgl. IV. 10.

Cl. 295. = *Hät.* II. 143.

Cl. 296. = *Hät.* II. 19. = *Paddh. Rāḡ'an.* K. Bl. 68. b. L. Bl. 99. b.

Cl. 298. = *Paddh.* ebend. L. stellt die beiden Verse um und liest परसेवकः.

Cl. 310. = *Hät.* II. 147., wo दुर्जनगम्यानार्यः fälschlich zusammengeschrieben und im Comm. sehr künstlich erklärt wird. Die Uebersetzung von Max Müller giebt schon das Richtige.

Cl. 312. = *Paddh.* a. a. O. K. मरिषतीवनम्, L. परभाष्येय° st. व° भा°. Beide Lesarten (man verbessere nur in L. वरं भा°) sagen mir mehr zu als die im *Pan'kat.* Der zweite Vers entfernt

sich sehr weit: पुंसां विवेकमुक्तानां (L. क्षीनानि d. i. क्षीनानां st. मु°) सेवया न धनार्जनम् ॥

Cl. 313. (lies विवाहश्च) = II. 28., aber etwas abweichend von III. 220. (wo der *Visarga* am Ende fehlt). *Paddhati*, *Niti*, *K.* Bl. 72. b. *L.* Bl. 104. b. Hem. 3. in Beiden wie in Cl. 313.; in Hem. 2. liest *L.*, was aber nicht zu empfehlen ist, बलं statt कुलं.

Cl. 315. = *Hit.* II. 150. = *Ghatakarpura*, *Ntisāra* 10. bei Haerberlin, S. 505. = *Paddh. Durg'ananindā*, *K.* Bl. 16. a. *L.* Bl. 23. a. *L.* च st. हि im 1ten Hem.; st. प्रशाम्यति lesen Alle mit dem *Hit.* प्रसीदति; Hem. 3. lautet bei Haeb. und in *L.*, wie auch alle Autoritäten des *Hit.* lesen, gegen das Metrum अकारणद्वेषि मनस्तु यस्य, in *K.* dagegen: अकारणद्वेषि मनोस्ति यस्य. Ich schlage vor zu lesen: अकारणद्वेषि मनो ऽस्ति यस्य तु. Hem. 4. hat *Pañk'at.* keine von den oben genannten Autoritäten für sich.

Cl. 322. Vgl. *Hit.* IV. 56. Ich gebe der Lesart im *Pañk'at.* wegen des Spieles mit प्रदानं und प्रयानं den Vorzug. Statt मात्रप्रदानं ist ohne Zweifel नात्र° zu lesen.

Cl. 333. Statt यद्वनो ist, wie schon Benfey a. a. O. bemerkt hat, यद्वानो zu lesen.

Cl. 336. = *Paddh. Rāg'an.* *K.* Bl. 68. b. *L.* Bl. 99. b. Beide: समासदैः (wie im ersten Verse) st. शतैर्नपिः ।

Cl. 339. = *Paddh. Durg'ananindā*, *K.* Bl. 16. a. *L.* Bl. 23. a. Das 3te Hem. lautet hier weit bedeutsamer: कृषादिवेष (K. वषादिवेष) पिश्रुनो ऽत्र मनु°.

Cl. 348. Vgl. III. 41. und III. 132.

Cl. 355. = *Paddh. Manasvipraçānsā*, *K.* Bl. 12. b. *L.* Bl. 18. a. Verfasser Māgha; vgl. *Çiçuplābadha*, II. 45. ed. Calc. S. 62. In Betreff des Partic. praes. nach मा verweist der Commenta-

tor auf *Vārtika* 6. zu Pān. III. 2. 126. Die vorangehende 44te Strophe im *Çiçup.* finden wir *Hit.* III. 7. wieder.

Çl. 358. Vgl. *Hit.* I. 68. IV. 4.

Çl. 361. Vgl. *Hit.* IV. 5.

Çl. 364. न पुंसकाः hätte als Compositum zusammengeschrieben werden müssen.

Çl. 366. Vgl. 174.

Çl. 372. = *Paddh. Teg'asvipraçañśd*, K. Bl. 13. a. L. Bl. 19. a. K. उपनीयते st. उपयुज्यते.

Çl. 375. Vgl. V. 29.

Çl. 376. = *Paddh. Rāg'an.* K. Bl. 67. a. L. Bl. 97. a. Beide : समुदायो हि दारुणः st. समवायो ब°. Der zweite Vers, der in L. fehlt, lautet in K.: तृणैर्गुणित्वापन्नैर्बध्यन्ते मत्तदन्तिनः.

Çl. 381. Vgl. IV. 17.

Çl. 386. Lies, wie Çl. 377., चटका°. Schon von Ben fey verbessert.

Çl. 388. = 114. = Lassen, *Anthol.* S. 31.

Çl. 392. = *Paddh. Rāg'an.* K. Bl. 66. a. L. Bl. 95. b. K. राजकुलं श्रियं, L. राजः कुलं श्रियं. Statt des sinnlosen अद्गधा hat L. अद्गधा, wofür अद्गधा zu lesen ist.

Çl. 394. Vgl. 251.

Çl. 395. Vgl. 254.

Çl. 396. Vgl. 255.

Çl. 398. Vgl. 95.

Çl. 434. = *Paddh. Mārkhavindā*, L. Bl. 26. b. (fehlt in K.), woraus nur Schreibfehler zu verzeichnen wären.

Çl. 437. Vgl. *Hit.* Comm. S. 134.

Çl. 448. = *Paddh. Dhanapraçañśd*, K. Bl. 15. b. L. Bl. 22. a.

Çl. 449. = II. 124. (wo richtiger चापदेर gelesen wird) = *Paddh.* ebend. K. Bl. 15. a. L. Bl. 22. a.

Çl. 450. (lies लोष्टवत्). Vgl. *Hit.* I. 12. Der Spruch wird in der Gestalt, wie er im *Hit.* erscheint, K'ānakja zugeschrieben;

vgl. Haeb. S. 312. Cl. 5. (wo पद्यति nur ein Druckfehler ist), *Sam̄skṛitapāthopakāra*, S. 53. (s. *Bulletin hist.-phil.* VIII. S. 104. oder *Mélanges asiatiques*, I. S. 271. No. 2.), Hoefcr, *Sanskrit Lesebuch*, S. 72. (लोष्टवत्).

Cl. 453. Vgl. 198.

Cl. 454. Vgl. *Hit.* IV. 7.

Cl. 458. = *Paddh. Majúránjokti*, K. Bl. 42. a. L. Bl. 60. b. Der Spruch wird Bhartrhari zugeschrieben, ist durch viele Schreibfehler verunstaltet, aber schon von Schiefner, der gleichfalls auf *Pan̄k'at.* verweist, richtig so hergestellt worden:

यत्नादपि कः पश्येच्छिखिनामाकारनिगमिस्थानम् ।
यदि जलदनिनदमुदितास्त एव मूढा न नृपयुः ॥

आह्वाव iu *Pan̄k'at.* giebt, so viel ich sehe, gar keinen Sinn. Der Dichter will sagen, dass der Pfau selbst durch seinen Tanz die Augen der Zuschauer auf den Ort, wo bei ihm die Speise hinaustritt, lenke.

Cl. 459. = 464.

Cl. 470. Vgl. 274.

Cl. 471. Vgl. *Hit.* II. 169.

Cl. 472. Vgl. *Hit.* II. 173.

Cl. 473. = *Hit.* II. 174. = Bhartrh. II. 39. ed. B. (schon von Weber bemerkt) = II. 73. bei Haeb. S. 172. (stimmt ganz mit B. überein).

Buch II.

Cl. 2. = *Paddh. Sámánjavrkshánjokti*, K. Bl. 48. a. L. Bl. 69. b. Man lese im 3ten Hem. mit K. विश्रब्धं (L. विश्रब्धं). K. स एक-स्तरु (sic) यत्रांगीकृतसत्वसंभवभवेभयापदन्येद्दुमाः, L. स एवं तरुत्रांगौरीकृतसत्वसतवभवेभयापदन्येद्दुमाः ॥ Ich gestehe offen, dass mir das Hem. auch in der zuerst aufgeführten Gestalt, die dem Metrum entspricht, nicht recht verständlich ist. Der Spruch wird in K. Viggáká zugeschrieben. Bei Kosegarten möchte ich भूतारिभूतो lesen.

Çl. 11. Nach भाव्यं ist भवति ausgefallen; vgl. 133.

Çl. 14. Vgl. *Hü.* Comm. S. 29.

Çl. 18. Vgl. *Hü.* I. 34.

Çl. 21. = *Hü.* I. 46. = Vetālabhatta, *Nītipradīpa* 5. bei

Haeb. S. 526. und 527. (व्याप्त्येकान्त° nicht übel, मत्स्याः st. मीनाः wie im *Hü.*, दुनीति (sic) हि विधौ किमस्ति चरितं कः°, प्रसावितकरो (l. प्रसारित°) wie im *Hü.*) = *Ashtaratna* 9. bei Haeb. S. 7. (Hem. 1. wie im *Pañk'at.* und *Hü.*, wiederum मत्स्याः, दुनीति (sic) हि विधौ कुतः सुचरितं, व्यसनप्रसारित-करो).

Çl. 28. = I. 313. Vgl. III. 220.

Çl. 33. = IV. 15. = *Hü.* II. 140. = K'ānakja 19. bei Haeb. (सकृद्दृष्टं च मित्रं यः पुनः, गर्भमश्रु° wie im *Hü.*). Die Lesart im *Pañk'at.* verdient den Vorzug.

Çl. 36. = *Hü.* I. 86.

Çl. 37. = *Paddh. Sag'ganapraçāñśd*, L. Bl. 16. a. (fehlt in *K.*).

Çl. 38. = Bhartr̥h. II. 50. ed. Bohl. (schon von Weber bemerkt) = II. 78. bei Haeb. S. 172. (आरम्भगुर्वत्त° ohne Sinn, ह्यपेव, aber wiederum schlecht खलु wie das *Pañk'at.*).

Çl. 39. Vgl. I. 130.

Çl. 40. = I. 131.

Çl. 41. Vgl. I. 129.

Çl. 43. = IV. 14. = *Paddh. Rāg'antī*, *K.* Bl. 66. a. L. Bl. 96. a. (न विश्वसेद्विश्वस्तं मित्रं चापि न विश्वसेत् । im letzten Hem. nicht übel मूलादपि). Der 20te Spruch des K'ānakja lautet bei Haeb. Berlin, S. 313:

न विश्वसेद्विश्वस्तं मित्रं चापि न विश्वसेत् ।
कदाचित्कुपितं मित्रं सर्वदोषं प्रकाशयेत् ॥

Der Accusativ möchte wohl kaum richtig sein.

Çl. 44. Vgl. I. 128.

Çl. 46. = *Hü.* I. 85.

- Cl. 47. Vgl. IV. 70. und *Sāvitrjupādkhjana* V. 22.
 Cl. 49. = IV. 13. Vgl. Lassen, *Anthol.* S. 12.
 Cl. 56. = 129. = K'ānakja 3. bei Haerberlin, S. 312, bei Hoefler, *Sanskrit-Lesebuch*, S. 72, *Saṁskṛtapāthopak.* S. 53.
 Cl. 63. Vgl. I. 283.
 Cl. 67. Man lese wie 83. **हापिटलीमाता** verbunden.
 Cl. 77. Vgl. V. 20.
 Cl. 82. = *Hit.* Einl. 26.
 Cl. 86. = *Paddh. Harindnjokti*, R. Bl. 46. a. L. Bl. 66. b. निःसृत्य st. निर्गत्य; L. शरगोचरादपि त्र°, R. शरणोचरदनत्र° (sic); Beide: उत्पत्य गच्छन् st. उत्सृत्य धावन्. Statt कूपात्तं lesen Beide richtig कूपात्तः. St. विमुखे वामं hat L. विगुणे किं वा, R. विदुरे किं वा.
 Cl. 88. = Bhartrh. II. 82. ed. B. (schon von Weber bemerkt) = II. 25. bei Haeb. S. 164. (ganz wie Bohlen). तत् पिशितेन muss als Compositum zusammengesrieben werden.
 Cl. 90. = *Hit.* I. 116.
 Cl. 91. Vgl. I. 263. III. 46.
 Cl. 92. = *Hit.* I. 117.
 Cl. 101. Vgl. K'ānakja 100. bei Haerberlin, S. 321 :

कृतमश्रोत्रियं श्राद्धं कृतो यज्ञस्त्वदक्षिणः ।

कृता रूपवती बन्ध्या कृतं सैन्यमनायकम् ॥

- Cl. 102. = *Saptaratna* 4. bei Haeb. S. 6. = *Vānarjastaka* 8. bei Haeb. S. 243. = *Paddh. Miçrakaniti*, R. Bl. 108. a. Ueberall सारसाः st. des unpassenden सारिवाः, वनात्तं st. des gegen das Metrum verstossenden वनात्तरं, मक्षिणः st. सेवकाः, कार्यत्रिशात् st. स्वार्थवचान् (sic!); *Saptar.* und *Vān.* अष्टश्रियं st. अष्टं नृपं und ऽभिर्मते कस्यास्ति को बल्लभः st. हि u. s. w. *Paddh.* verstellt Hemm. 2. und 3. und liest Hem. 4. नुर्मते किं

st. हि र्मते न. Die Lesart न im *Pañk'at* giebt keinen Sinn und verstösst überdies gegen das Metrum.

Cl. 112. Vgl. I. 230, wo richtig गवर्थे steht.

Cl. 113. Im folgenden Cl. und Cl. 117. wird न हि getrennt geschrieben.

Cl. 122. = *Hit.* I. 169., wo किंचित्काल richtig zu einem Compositum vereinigt ist.

Cl. 124. = I. 449.

Cl. 126. = I. 179.

Cl. 129. Vgl. zu 56.

Cl. 130. = *Hit.* I. 166.

Cl. 133. = 11.

Cl. 139. = *Hit.* Einl. 35. = *Paddh. Udjamákhjaná*, L. Bl. 29. a. (fehlt in *K.*). Der 1te Vers lautet hier : उद्यमाह्रभते लक्ष्मीं न चानुधमिनः (sic) फाणां; im 2ten Vers steht सुतस्य wie im *Hit.* vor सिंक्षस्य.

Cl. 141. = *Paddh. Udárapraçañsá*, *K.* Bl. 13. a. L. Bl. 18. b. L. nicht übel या तु. Wird Vikramáditja zugeschrieben.

Cl. 144. = *Hit.* I. 205. = *K'ānakja* 63. bei Haeb. S. 317. (अध्रुवं परिषेवते), bei Hoefler S. 73, im *Saṁskṛtapáthop.* S. 54. (अध्रुवं परिसेवते, चाध्रुवं नष्टमेव च). Ueber das eingeflickte च vgl. meine *Sanskrit-Chrestomathie*, S. 446.

Cl. 145. Vgl. I. 31, wo richtig कुनादिका gedruckt ist.

Cl. 147. Vgl. *Hit.* Einl. 29.

Cl. 157. Vgl. *Hit.* I. 147.

Cl. 158. = *Paddh. Prakīrnákhjaná*, *K.* Bl. 20. a. L. Bl. 30. a.

Beide सति विभवे st. धनविषये; L. मधुकराणां, *K.* पश्यहधुराणां. Diesem Spruch geht in der *Paddhati* ein anderer, dem Vjāsa zugeschriebener, voran, den ich wegen seiner Schönheit hier mittheilen will :

अदाता पुरुषस्त्यागी धनं संत्यज्य गच्छति ।
दातारं कृपणं मन्ये मृतो ऽप्यर्थं न मुञ्चति ॥

« Ein Mann, der nicht giebt, ist freigebig : er geht und giebt sein Geld auf; den Geber halte ich für geizig : auch todt lässt er sein Vermögen nicht im Stich. »

Cl. 159. = Bhartrh. II. 35. ed. B. (schon von Weber bemerkt) = II. 63. bei Haeb. S. 170. = *Paddh. Krpananindā*, K. Bl. 17. a. (द्रव्यस्य st. वित्तस्य) L. Bl. 24. b. Vgl. den folgenden Spruch in demselben Abschnitt (K. Bl. 16. b.):

यो न ददाति न भुङ्क्ते सति विभवे नैव तस्य तद्रव्यम् । (L. न st. नैव).

तृणामयकृत्रिमपुरुषो रक्षति शस्यं परस्यार्थे ॥ (Beide: कृत्त्रिम, K. शस्यस्यं).

Cl. 161. = *Paddh. Sañtoshapraçañsā*, K. Bl. 14. b. L. Bl. 20. b. Beide पवनं st. des wohl nur verdruckten पवनं und क्षपयन्ति st. गमयन्ति; L. विडुषां परमं st. पुरुषस्य परं.

Cl. 162. = *Paddh.* ebend. K. Bl. 14. a. L. Bl. 20. a. Beide richtig संतोषामृत°.

Cl. 167. = *Hū. I. 173.* = *Mahābh. III. 95.* (वरं तस्य निरीकृता । प्रक्षालनाद्भि पङ्कस्य श्रेयो न स्पर्शनं नृणाम् ॥)

Cl. 169. *Paddh.* a. a. O.: दरिद्रस्य (sic) परा मूर्तिस्तृप्ता न द्रविणात्पता । Im 2ten Verse शंभुस् st. शर्वस्.

Cl. 171. = *Hū. Comm. S. 94.* = *Rāmājana* (schon von Lassen bemerkt), ed. Gorr. III. XLI. 1. (Bd. III. S. 164.) = *Paddh. Rājan.* L. Bl. 98. b. (च st. च्छि, क्ता st. des verdruckten क्ता und दुर्लभः wie alle übrigen).

Cl. 175. = *Paddh. Sāmānjakavipraçañsā*, K. Bl. 8. b. L. Bl. 11. b. K. कुञ्चुकः, संगदभिज्ञः सुखमेयते; L., wie es scheint, वद्ध st. ज्ञात und im letzten Hem. कवयः सुखमेयते (sic) ॥

Cl. 176. = *Paddh. Subhāshitapraçañsā*, K. Bl. 8. a. L. Bl. 10. b.

K. सो ऽपि, *L.* स वै *st.* स तु. Im letzten Hem. beide richtig :
कां प्रदास्यति दक्षिणाम् ॥

Çl. 190. = *Hit.* I. 200. = *Paddh. Rāg'antī*, *K.* Bl. 72. *a.* *L.*
Bl. 104. *b.* *K.* सौदर्येषु (sic) बन्धुषु, im Uebrigen wie das *Parik'at.*
L. न चात्मनि । विश्वासस्तादृशः, in der Folge wie *K.*

Çl. 192. Vgl. *Hit.* I. 202.

Çl. 193. Vgl. IV. 66.

Buch III.

Çl. 3. Vgl. I. 264.

Çl. 9. Vgl. *Hit.* IV. 25.

Çl. 10. = *Hit.* IV. 29.

Çl. 11. = *Hit.* IV. 19.

Çl. 15. Vgl. zu I. 257.

Çl. 16. = *Paddh. Sīrhānjokti*, *K.* Bl. 44. *a.* *L.* Bl. 63. *b.*

Çl. 20. = *Hit.* III. 48. = *Paddh. Rāg'antī*, *K.* Bl. 66. *b.* *L.*
Bl. 96. *a.* *K.* stimmt ganz mit dem *Parik'at.* überein; *L.* hat nur
den ersten Vers, der so ausgeht : प्रहार्मपि मर्षय ।

Çl. 22. = *Hit.* IV. 27. Vgl. auch *Hit.* III. 46.

Çl. 23. = *Hit.* I. 83.

Çl. 24. = *Hit.* IV. 48.

Çl. 41. Vgl. 132. und I. 348.

Çl. 46. Vgl. I. 263. II. 91.

Çl. 55. = *Paddh. Rāg'an.* *K.* Bl. 69. *b.* *L.* Bl. 100. *b.* Beide :

रात्रन्विगुषोष्वपि बन्धुषु *st.* पुंसां स्व° च वि° ।

Çl. 56. = *Paddh. Prakīrnakākhjāna*, *K.* Bl. 20. *b.* (गौरवं *st.*
सौहृदं). *L.* Bl. 30. *b.*

Çl. 80. = *Hit.* III. 14. = *Rāmajana* II. XXVI 35. ed. Schl.
(schon von Lassen bemerkt) = *Paddh. Nīti*, *K.* Bl. 71. *b.* *L.*
Bl. 103. *a.* *K.* stimmt zum *Parik'at.*, *L.* zum *Hit.*

Çl. 81. = *Hit.* I. 141. = *K'āṇakja* 31. bei Haeb. = 11. bei
Hoefler = *Saṃskṛtapāthop.* S. 54. = *Paddh. Nīti*, *K.* Bl. 72. *a.*
L. Bl. 104. *a.*

Çl. 83. Vgl. I. 229.

Çl. 97. = *Paddh. Dharmavivṛti*, K. Bl. 32. a. L. Bl. 46. b.

Beide : धर्मविवृतिनस्य.

Çl. 100. Vgl. Lassen, *Anthol.* S. 20.

Çl. 104. = *Paddh.* ebend., aber nur in L. Wird Vjâsa zugeschrieben.

Çl. 132. Vgl. 41. und I. 348.

Çl. 156. = Lassen, *Anthol.* S. 32. = *Râmaj.* II. XXXIX. 30. ed. Schl. (schon von Lassen bemerkt) = II. XXXVIII. 25. ed. Gorr. (mit starken Abweichungen¹⁰²) im 2ten Verse) = *Paddh. Karunarasanirdeça*, L. Bl. 223. a. Verfasser : Vâlmiki.

अमितस्य हि wie das *Pañk'at.*, aber शोचति st. पूजयेत्.

Çl. 186. = *Hît.* III. 29. = *Paddh. Sadâk'âra*, K. Bl. 30. a. L. Bl. 43. b. L. अर्थकिटिश्च; Beide : मानुषे, लोमानि und स्वर्ग. तावत् कालं schreibt Kosegarten fälschlich getrennt.

Çl. 193. 194. bilden, wie schon Benfey bemerkt, eine einzige Strophe = *Bhartrh.* III. 75. ed. B. (was schon Schiefner gefunden) = III. 72. bei Haeb. S. 190 (वर्षां सितं समवबोद्ध्य (sic), sonst wie B.) = *Paddh. Vishajopahâsa*, L. Bl. 230. b. (vgl. Schiefner a. a. O.).

Çl. 195. = *Bhartrh.* III. 74. ed. B. (wie schon Schiefner bemerkt) = III. 71. bei Haeb. S. 190. (falsch दृष्टिं, sonst wie B.) = *Paddh. Paçk'âtâpa*, L. Bl. 232. a. (s. Schiefner a. a. O.).

Çl. 203. = *Hît.* III. 24.

Çl. 206. Vgl. I. 189.

Çl. 212. *Paddh. Strîpraçañsâ*, L. Bl. 189. a. lautet der, Manu (habe ihn nicht auffinden können) zugeschriebene Spruch folgendermaassen :

सोमः शौचं ददौ तासां गन्धर्वाश्च शुभं गिरम् ।

अग्निः सर्वाङ्गकान् (sic) नित्यं तस्मान्निन्द्यास्तु मा स्त्रियः ॥

Statt शर्व ist im *Pañk'at.* सर्व zu lesen; wenigstens sehe ich nicht ein, was Çiva hierbei zu thun hat.

Cl. 220. Vgl. I. 313. II. 28.

Cl. 246. Lies पुरस्कृत्य und पृष्ठतः। Ghatakarpāra, *Nīti-sara* 16. bei Haebelin, S. 506. lautet der Spruch :

अप्रमानं पुरष्कृत्य (sic) मानं कृत्वा च पृष्ठके।

स्वकार्यमुद्धरेत्प्राज्ञः कार्यध्वंसो हि मूर्खता ॥

Cl. 247. = *Hit.* IV. 60.

Cl. 255. = *Bhartrh.* II. 73. ed. B. (schon von Weber bemerkt) = *Lassen, Anthol.* S. 1. = *Mudrarakshasa*, S. 48. (schon Lassen verweist darauf).

Cl. 256. = *Paddh. Nīti*, K. Bl. 72. b. L. Bl. 105. a. = *K'ānakja* 40. bei Haeb. S. 315.

K. ऋणशेषश्चाग्निशेषः शत्रुशेषस्तथैव च।

पुनः पुनः प्रवर्तति तस्माच्छेषं निवारयेत् ॥

L. ausser Schreibfehlern eben so, nur am Ende : च (l. न) कारयेत् ॥

K'ān. ऋणशेषो ऽग्निशेषश्च व्याधिशेषस्तथैव च।

पुनश्च वर्धति यस्मात्तस्मात् (sic) शेषं न कारयेत् ॥

Cl. 267. Vgl. V. 56. Man lese वुद्धिर्व्यसनेषु.

Buch IV.

Cl. 9. = *Paddh. Saṃjogaṅgāra* u. s. w. L. Bl. 214. a. मूर्त्त
st. धूर्त्त.

Cl. 10. Vgl. I. 291.

Cl. 11. = *Paddh. Pātakavivṛti*, K. Bl. 33. a. L. Bl. 48. b.

Beide : तथा st. शठे; K. लोके; (sic) st. सद्भिः.

Cl. 13. = II. 49. Lies ददाति.

Cl. 14. Vgl. zu II. 43.

Cl. 15. = II. 33.

Cl. 17. Vgl. I. 381.

Cl. 23. Vgl. 79. *Paddh. Rāg'an.* K. Bl. 66. b. L. Bl. 96. b.
K. stimmt ganz mit IV. 79. überein, nur dass es richtig आद्यं

liest. *L.* im ersten Verse wie *K.*, im 2ten aber verdorben :
परिणामे स्यात्तदं भू° ।

Çl. 25. Lies, wie schon Benfey verbessert, कुरुते.

Çl. 28. Vgl. V. 34.

Çl. 29. Vgl. I. 23.

Çl. 34. *a. b.* = Bhartr̥h. II. 75. *a. b.* ed. B. (schon von Weber bemerkt) = II. 78. *a. b.* bei Haeb. S. 155. (richtig मुक्ता).
Statt मृयते ist wohl मृयेत zu lesen.

Çl. 36. = Bhartr̥h. I. 64. (schon von Schiefner bemerkt) = I. 67. bei Haeb. S. 153. (मिथ्याकलान्वे°, sonst wie B.) = *Paddh. Str̥praçañsá*, L. Bl. 189. *a.* (s. Schiefner a. a. O.).

Çl. 37. = *Paddh. Rág'an.* K. Bl. 67. *a.* L. Bl. 97. *a.* Beide :
न कर्म st. कर्म किं; *K.* कृतं st. कथं, in *L.* fehlt die letzte Silbe
von गर्हितं und die beiden letzten Worte.

Çl. 54. = K'ánakja 44. bei Haeberlin, S. 316, wo fälschlich चाप्रियवादिनो gedruckt ist.

Çl. 59. Vgl. I. 211.

Çl. 66. Vgl. II. 193. Das durch das Metrum geschützte Activum वर्धति befremdet.

Çl. 70. Vgl. II. 47. und *Sávit̥r̥jupákhjana* V. 22.

Çl. 72. Vgl. zu I. 277.

Çl. 79. Vgl. zu 23.

Buch V.

Çl. 16. = Lassen, *Anthol.* S. 15. = *Paddh. Níti*, K. Bl. 71. *a.*
L. Bl. 103. *a.* *K.* अपरीक्षितं, *L.* अपरीक्ष्यं; die erste Lesart führt
uns auf अपरीक्षितं, wie in der Anthologie gelesen wird; die
2te auf das अपरीक्ष्य des *Paník'at.* Ueber den fünfsilbigen
(ॐॐॐॐ) ersten Fuss s. Gildemeister in der *Zeitschrift für die
Kunde des Morgenlandes*, V. S. 269. fgg. — *K.* ब्राह्मणो नकुलो,
L. ब्राह्मणो नकुले.

Çl. 20. Vgl. II. 77.

Cl. 21. Vgl. Weber a. a. O. S. 25. B. v. 109. *Hit.* I. 144. Vararukī, *Nīratna* 14. bei Haeb. S. 503. Hier lautet der Spruch :

वरं वने (sic) व्याघ्रगत्रेन्द्रसेवितं हुमालयं पत्रफलाम्बुभोजनं ।
तृणानि शय्या वसनं च वल्कलं न बन्धुमध्ये धनहीनजीवनं ॥

Cl. 29. Vgl. I. 375.

Cl. 34. Lies दुःसहः und vgl. IV. 28.

Cl. 49. Vgl. *Hit.* III. 117. = K'ānakja 109. bei Haeb. S. 322. bei Hoefler, S. 74. Cl. 18. *Sāṃskṛtapāthopakāra*, S. 55. = *Paddh. Mūrkhānindā*, K. Bl. 18. a. L. Bl. 26. a.

Cl. 56. Vgl. III. 267.

Cl. 59. Vgl. *Hit.* IV. 15.

Vergessen habe ich oben anzugeben, dass I. 224. mit einigen Varianten zu dem von Weber auf S. 22. (A. v. 20.) mitgetheilten Spruch von Bhartṛhari stimmt. *स्विन्नः*, das gegen das Metrum verstösst, ist ein verschriebenes oder verlesenes *खिन्नः*, wie das *Pañk'at.* hat. Ausserdem habe ich noch zu erwähnen, dass in der *Paddhati*, im Abschnitt *Sāmsargapraçaiṣā*, von K. 3 Sprüche dem Vishnuçarman zugeschrieben werden, die ich weder im *Pañk'at.* noch im *Hit.* habe auffinden können. Der 1te (K. Bl. 14. b. L. Bl. 21. a.) lautet :

महानुभावसंसर्गः कस्य नोन्नतिकारकः ।
स्थाम्बु जाल्कीसंगाच्छिदशैरपि बन्धते ॥

Der 2te findet sich bloss bei K. und ist sehr entstellt :

एके केचिद्यतिकरगताः पात्रसंज्ञा लभन्ते
गायत्यन्नेसरमधुविप्रेणापासंप्रयुक्ता ।

एके तेषा सहगतिवशाद्दुस्तरं तारयन्ति
केचित्तेषां ज्वलितहृदयारक्रमेवं पिवन्ति ॥

Vielleicht ist zu lesen : पात्रसंज्ञा, गायत्यन्ये सह मधुविप्रेणा
मासं प्रयुक्ताः, तेषां, ज्वलितहृदया रत्नमेवं. Auf diese beiden
Cloka's folgt die Angabe des Verfassers mit den Worten : एतौ

विष्णुशर्पस्य (sic). Der 3te Spruch findet sich bei *K.* auf Bl. 15. *a.*
bei *L.* auf Bl. 21. *b.*

आसीः पूर्वं विमलत्रलथेमण्डनं भूपतीनां
नारीणां च प्रवर्मुकुटे काञ्चनेन प्रसङ्गम् ।

तल्लीबद्धः कथमिह महाकाचखाडेन सार्धं
मिह्लीकाण्डे मर्कतमणे कामवस्थां गतो ऽसि ॥

K. आसीत्पूर्वं, प्रवल्मुकुटे, प्रशंगं, तंत्रीवद्धावथमिह महोकाच,
कामवतोसि; *L.* त्रलथैः, तंत्रीवद्धाः, मर्कतमणे, गतोपि.

Ich schliesse mit der Bitte, dass Herr Professor Kosegarten, der durch die Veröffentlichung des *Pañ'k'atantra* sich ein grosses Verdienst erworben hat, uns nicht gar zu lange mehr auf den versprochenen Commentar, oder zum mindesten auf den kritischen Apparat, möge warten lassen. Dass auch die Veröffentlichung der *editio ornatior* höchst willkommen sein werde, braucht wohl kaum hinzugefügt zu werden.

Zum Schluss noch ein Nachtrag : I. 147. = *Paddh. Rāg'antī,*
K. Bl. 68. *a.* (मुच्यते st. त्यज्यते, विवादे st. विरोधे) *L.* Bl. 98. *b.*
(विवादे ज्ञायमाने).

Anmerkungen.

1) Diese Beiträge, vom Verfasser in's Lateinische übersetzt, sind in Verbindung mit andern Varianten zum *Bhartrhari*, die mein geehrter Freund A. Weber aus der Chambers'schen Sammlung gezogen hat, in Berlin in der Dümmler'schen Buchhandlung 1850 unter folgendem Titel von Neuem im Druck erschienen: *Variae lectiones ad Bohlensii editionem Bhartriharis sententiarum pertinentes, e codicibus extractas per A. Schiefner et A. Weber.* Inzwischen ist Dr. Haebler's *Sanscrit Anthology* nach Europa gekommen, die von S. 143. bis S. 196. in ziemlich veränderter Ordnung 311 Sprüche des *Bhartrhari*, in die bekannten 3 *Çataka's* vertheilt, uns zur Vergleichung darbietet. Es kann hier nicht meine Absicht sein, die Varianten aus dieser Ausgabe mitzutheilen, wohl aber einen Nachtrag von anderer Seite zu dem oben erwähnten Werkchen von Schiefner und Weber zu liefern.

I. 2. will Gildemeister (s. zu *Meghad.* 14.) statt भावेन wegen भावि: im 4ten Hem. mit der Seramp. Ausg. हसिने lesen.

I. 63. erscheint bei Haeb. zwei Mal: *Çrñgārap.* 66. und *Vairādyap.* 95.

I. 98. = *Çrñg.* 101. S. 159. = *Vair.* 88. S. 193. = *Çāntiçataka* IV. 14. S. 427. bei Haeb.

II. 2. = Lassen, *Anthol.* S. 25, wie schon Lassen bemerkt.

II. 9. = *Nitiç.* 33. S. 165. = *Çāntiç.* II. 8. S. 416. bei Haeb.

II. 11. = *Saṁskṛtapāthopakāra*, ed. Calc. S. 62. (गहन st. पर्वत).

II. 16. = *Saṁskṛtap.* ibid. (Hem. a. पुरुषान्; Hem. b. न कुमुमं; Hem. d. खलु st. ऽखिल).

II. 17. = *Nitiç.* 93. S. 175. = *Bhavabhūti*, *Gūnaratna* 3. S. 523. bei Haeb.

II. 18. = *Pañkaratna* 4. bei Haeb. S. 4.

II. 42. = *Saṁskṛtap.* I. I. (परधनाय रति:).

II. 43. = *Nitiç.* 30. S. 164. = *Kānakja* 25. S. 314. bei Haeb. Vgl. Troyer, *Rādjat.* I. S. 324. Hofer, *Sanskrit Lesebuch*, S. 73.

II. 45. = *Nitiç.* 42. S. 166. = *Shādratna* 6. S. 5. bei Haeb.

II. 46. = *Nitiç.* 5. S. 160. = *Aṣṭaratna* 7. S. 8. bei Haeb. = *Paddh. Mīçrakaniti*, L. Bl. 107. a. (अनन्तर und नृपाङ्गा, sonst wie Bohlen).

II. 47. = *Paddh. Rājan.* K. Bl. 68. b. (भूमतां, बुद्धतं दहत्येव हि पावक:).

II. 48. = Lassen, *Anthol.* S. 29. Schon von Lassen bemerkt.

II. 52. = *Nitiç.* 49. S. 168. = *Saptaratna* I. S. 5. bei Haeb.

II. 62. = *Çak.* Çl. 109. in meiner Ausg.

II. 74. = *Saṁskṛtapāthop.* S. 62. (कृत्वा यन्नावसीदति).

II. 87. = *Vetālabhāta*, *Nitiçpradīpa* 4. bei Haeb. S. 526. = *Paddh. Daivākhjāna*, K. Bl. 19. a. L. Bl. 28. a. L. stellt Hem. b. vor Hem. a.

II. 92. = *Nitiç.* 20. S. 163. = *Çāntiçataka* I. 1. S. 410. bei Haeb.

II. 93. = *Nitiç.* 38. S. 166. = *Aṣṭaratna* 4. S. 8. bei Haeb.

II. 97. = *Paddh. Rājan.* K. Bl. 69. a. L. Bl. 100. a. Beide: कार्यज्ञातं st. कार्यमादा; L. अविपत्तेर्.

III. 7. = *Vair.* 7. S. 179. = *Çāntiçat.* I. 19. S. 413. bei Haeb.

III. 11. = *Vair.* 11. S. 179. = *Çāntiçat.* IV. 26. S. 429. bei Haeb.

III. 13. = *Vair.* 12. S. 180. = *Çāntiçat.* III. 3. S. 421. bei Haeb.

III. 32. = *Vair.* 28. S. 183. = *Aṣṭaratna* 5. S. 8. bei Haeb.

III. 44. = *Vatr.* 40. S. 185. = *Çantiçat.* IV. 24. S. 429. bei Haeb.

III. 70. = *Vatr.* 68. S. 190. = *Çantiçat.* III. 24. S. 424. bei Haeb.

III. 81. = *Vair.* 76. S. 191. = *Çantiçat.* II. 14. S. 418. bei Haeb.

III. 96. = *Vair.* 91. S. 194. = *Çantiçat.* IV. 25. S. 429. bei Haeb.

Suppl. 1. = *Pankaratna* 5. bei Haeb. S. 4. Ueber die Lesart शक्यं s. zu *Çakunt.* Dist. 55. und Hoefer, *Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache*, II. S. 181. fgg.

Suppl. 5. = *Hit.* I. 121.

Suppl. 8. = *Vetālabhatta*, *Nītiprad.* 12. bei Haeb. S. 528.

Suppl. 24. = Lassen, *Anthol.* S. 6. (schon von L. bemerkt).

Weber, S. 22. A. v. 26. = *Çakuntalā*, Çl. 43. = *Paddh. Vajrasāṅdhivarnana*, L. Bl. 194. b. Verfasser Kālidāsa: फलमपि च तद्रूपमधिकं, sonst wie *Çak.*

Weber, S. 23. B. v. 14. = *Çantiçataka* I. 9. bei Haeb. S. 411.

Weber, S. 24. B. v. 40. = *Çantiç.* IV. 17. bei Haeb. S. 428.

Weber, S. 24. B. v. 62. = *Çantiç.* IV. 11. bei Haeb. S. 427.

Weber, S. 25. B. v. 89. = *Paddh. Daivdkhjana*, K. Bl. 19. b. (Verfasserin: Vig'gākā), L. Bl. 28. b. K. प्रियसखिमपि दंडप्रांतप्रयात, परिचयचले चितावक्त्रे विधाय, मदमिव पिंडंकृत्य, किमत्र करिष्यति: L. प्रि — खि, दण्डकालप्रयानपरंपरापरिकूलं चित्तं वक्रं विधाविधिः खलः । मदमिव, °कृत्य प्रयुग्मयति मनो, अत्र करिष्यति ॥

Weber, S. 25. B. v. 112. = *Hit.* Einl. 24. (nicht 29, wie Weber angiebt).

Weber, S. 26. B. v. 114. = *Navaratna* 9. bei Haeb. S. 3. (vgl. Петровъ, *Санскритская Антология*. Казань, 1846. S. 38.) = *Paddh. Rājan.* K. Bl. 66. a. L. Bl. 95. b. K. उत्खातां अतिरोपयन्कुमुमितान्

चिन्वन् लघुन्वर्द्धन् नत्युच्चात्प्रमयन्पृथुश्चलघयन्विश्लेषयं संकृतान् । त्तिद्रा कटकिनो वक्तिर्निगमयन् संरेपितान्पालयन् मालाकार इव प्रयोगनिपुणो राजा° ॥ L. लघून्वर्द्धन्तुगान्प्रमयन्पृथुश्च लघयन्विश्लेषयन्संततान् — वक्तिर्नियमयन् — सेवयन् st. सिञ्चयन् — निपुणो st. चतुरो.

2) *Miscellaneous Essays*, II. S. 236.

3) Bei Colebrooke: Raghudeva.

4) Nach Colebrooke a. a. O. S. 92. und S. 234. das jetzige *Sāmbher* oder *Sāmbhar*, berühmt wegen seiner Salzseen und ungefähr 30 Meilen westlich von *Jeypúr* gelegen.

5) *L.* (ich behalte die Schiefner'sche Bezeichnung der Handschriften bei) शंकरा. — 6) *L.* द्वापिव. — 7) *K.* विरंच्याद्याः. — 8) *K.* भ्रमान्. — 9) तनुमः verstösst gegen das Metrum, *L.* तन्विमः (sic); vielleicht ist तेनिम zu lesen. — 10) *K.* वाङ्गवाणान्वये. Colebrooke a. a. O. S. 236. führt die Varianten *Chānhān*, *Chāhvān* und *Bāhvāna* auf, aber nicht die von uns aufgenommene. In einer Inschrift auf der bekannten Säule zu *Delhi* steht वाङ्गमान (ebend. S. 231.), in mehreren Handschriften von Çārṅgadhara's *Paddhati* dagegen, wo zwei Disticha dieser Inschrift erwähnt werden sollen, *Bāhvāna*. Colebrooke vermuthet, dass *Chāhvāna* die richtige Lesart sei. — 11) *L.* शौर्य, *K.* ज्ञातव्यातः शौर्य इवा०. — 12) *K.* सर्वज्ञनेषु. — 13) *L.* नाम, *K.* नाम्ना. — 14) *K.* र्पाकृपाधोगु०. — 15) *K.* वित्तरागः. — 16) *K.* विधाय. — 17) *K.* येष्टसार्ङ्ग० लघुलक्ष्मी०. — 18) *K.* कृत्ते. — 19) *K.* पदे und लुत्य st. कोश. — 20) *K.* निपिः. — 21) *K.* मृगाधिप. — 22) *K.* खलत्थंसने. — 23) *K.* हृदयंतरसज्जलो०. — 24) *K.* गुफितवतः. — 25) *L.* त्रप. — 26) *K.* ममस्त. — 27) *K.* खलजस्य. — 28) *K.* योज्ञा. — 29) *K.* दिर्वि. — 30) *K.* दृष्टा०. — 31) *K.* तथैव. — 32) *K.* त्रटिति, *L.* द्वटिति; am Rande ist द्व in च्च verbessert. — 33) *K.* सता. — 34) *L.* सुभाषितपदं. — 35) *K.* अद्यैर्मद्विहितैः. — 36) *L.* पदतिरेवास्तु. — 37) *K.* स्पष्ट, *L.* स्पृष्टः. — 38) *L.* सुभान्वितं, *K.* सुभाषितं. — 39) *L.* अनुक्रमौ ज्ञेयौ. — 40) *L.* सुभाषितं. Im Werke selbst heissen die 3 Kapitel: सुभाषितप्रशंसा, काव्यप्र० und सामान्यकविप्र०. — 41) *K.* कविवंशा. — 42) *K.* अपि st. अथ. — 43) Loc. von संगति und Objekt zu प्रशंसा; im Werke wird das Kapitel संगर्पप्र० das Lob der Berührung genannt. — 44) *K.* जस्तथा. — 45) *K.* धर्मस्या. — 46) *L.* पातकस्य वृत्तिस्तथा. — 47) *L.* पूर्वप्र०. — 48) *K.* वायोर्न्योक्तिरपरा हंसान्योक्तिस्तथापर. *L.* wiederholt nach Çl. 11. die zweite Hälfte von Çl. 9. und die erste von Çl. 10. — 49) *L.* am Ende अन्योक्तयस्मृतः. — 50) *K.* श्रुकरान्यो०. — 51) *K.* स्मृता. — 52) *K.* वकान्योक्तिः स्मृता तदत्. — 53) *K.* वृत्ताक्तिर. — 54) *K.* *L.* नव्या०. — 55) *L.* पदातीनां st. अरीणां च. — 56) *K.* विख्याता. — 57) Im Werke selbst: उपवनविनोदनाम प्रकरणम्. — 58) *K.* अथैव. — 59) *K.* विद्याख्याहरणं. — 60) Vgl. die 7te Bedeutung von प्रहृ in Wilson's, Wörterbuche. — 61) *L.* पुंसयोर्जा०. — 62) *K.* विप्रलभे च प्र०. — 63) *K.* नायिका, *L.* नायका; im Werke selbst: नायिका प्रति नाय-

कवचनादिकथनम्. — 64) K. वियोगिन्या प्रभाषणं. — 65) L. दूति-
 प्रेषण, K. दूतिकाप्रेषणं कात्ते ohne च. — 66) L. प्रलापाश्च. — 67)
 K. नायिकासाम्रे. — 68) L. नायकाया. — 69) L. दूत्यां नायकाया०. —
 70) K. मतिनीमान०. — 71) L. नुनयः. — 72) L. ततः परं; im Werke
 selbst: परस्परप्रसादाख्यानप्रकरणम्. — 73) K. सूर्यास्त. — 74) K.
 तमश्च. — 75) K. संचर०. — 76) L. निवृत्तिः. — 77) K. सुखस्याय. —
 78) K. क्रीडनं तथा. — 79) K. प्रभातः समकोक्तयः; in L. fehlt der
 ganze Vers. — 80) L. वायु. — 81) K. चेष्टयां. — 82) K. स्वभाव-
 माख्यातं. — 83) Statt dieses und des vorhergehenden Verses liest K.:
 ब्रलकेलिः प्रयोक्ति (sic) दोलाकेलिस्तथैव च ॥ तथा भ्रमरिकाक्रीडा
 कंडुकाक्रीडनं तथा । नेत्रसंमीलनं (sic) क्रीडा ततः संमिश्रकोक्तयः ॥ —
 84) L. भयानकं ohne च. — 85) K. भत्सम् ohne बी. — 86) L. पूर्व-
 वैराज्ञस्य. — 87) L. विधैर्येगि. — 88) K. ततस्तु. — 89) L. कृठयोगं. —
 90) L. रत्नाधिमु. — 91) K. योगश्च मार्कण्डेयादिषु सा०. — 92) K.
 योगी. — 93) K. ज्ञान चारिष्टसंभवां. — 94) K. विदेमुक्तिकनं. —
 95) K. संयता. — 96) L. वचस्येति. — 97) K. त्रिषष्ट्याभ्य०, L. त्रि-
 षष्ट्यध्यधिकं. — 98) K. परिसं०. — 99) K. षट्कृत्स्नशताधिकं.

100) Nicht 134, wie ich fälschlich in Dorn's *Asiatischem Museum*,
 S. 727. angegeben habe.

101) Eine der 9 Perlen am Hofe Vikramādītja's, die man für
 keinen Menschen mit Fleisch und Blut hat halten wollen, weil ein
 Gedicht denselben Namen trägt.

102) Ich erlaube mir hier in einer Note einen Vorwurf, den mir
 Herr Gorresio in der Vorrede zum Vten Bande seiner Ausgabe des
Rāmājana macht, zurückzuweisen. Er sagt auf S. XLII. fg.: « Il Sig.
 « Otto Böhtlingk nella sua *Crestomazia sanscrita*, ha pubblicato secondo
 « la recensione Boreale due episodj del *Rāmājana*, l'episodio di Vis-
 « vamitra e quello della morte di Dasaratha, ed ha indicato nelle note
 « i luoghi, in cui la recensione Gaudana differisce dalla Boreale. L'i-
 « dea è buona, ed io approvo il dotto critico: ma avrei voluto che
 « egli avesse messo più in rilievo, meglio esposto le principali diffe-
 « renze che corrono fra le due recensioni, e non si fosse contentato
 « quà e là di dire solamente: *Gorresio hat eine andere Lesart.* » Im
 Vorwort zu meiner *Chrestomathie*, S. V, sage ich, dass ich bei den
 beiden in Rede stehenden Episoden mich an die Schlegel'sche Aus-
 gabe des *Rāmājana* gehalten und in den Anmerkungen nur solche Ab-
 weichungen der Bengalischen Recension aus der Gorresio'schen

Ausgabe bemerkt hätte, welche zur Schlichtung der Streitfrage über die Priorität der beiden Recensionen einen kleinen Beitrag liefern könnten. So oft nun in der nördlichen Recension eine Form oder eine Construction, die den allgemeinen Gesetzen der Grammatik entgegenlief, erschien, habe ich zur Vergleichung die Lesart der bengalischen Recension herbeigezogen. Wo aber diese durch eine völlig verschiedene Wendung die Vergleichung für meinen Zweck unnöthig machte, begnügte ich mich mit der blossen Angabe, dass dieselbe in diesem Falle ganz abweiche. Hierdurch erfährt der Leser das, was ich ihm zu sagen für nöthig fand, dass nämlich die seltene Form oder die seltene Construction sich in diesem Falle eben nur in der nördlichen Recension finde. Auf eine weiter gehende Vergleichung wollte und konnte ich in meiner Chrestomathie mich nicht einlassen.

Ueber **बिभ्रत्** *Rām.* I. XLVI. 30., das Herr Gorresio in seiner *Introduzione* zum Iten Bde. auf S. LXXIII. zu einem Imperf. ohne Augment gemacht, ich dagegen in meiner Chrestom. auf S. 296. für ein regelmässiges Part. Praes. erklärt hatte, wird in eben diesem Vten Bde. auf der vorhergehenden Seite in einer Note gesagt: «Stando alle strette leggi grammaticali, il Sig. Böhtlingk ha pienamente ragione: la forma «बिभ्रत् è un participio e non un imperfetto. Ma io ho guardato principalmente al senso e alla struttura di quel luogo del poema, che «esige piuttosto un imperfetto che un participio.» Es folgt hierauf ein bescheidener Versuch, **बिभ्रत्** als Imperfectum zu erklären. Das oben angezogene Kapitel des *Rāmdjāna* führt den Titel: **अमृतोत्पत्ति** «die Entstehung des *Amṛta*». Im 29ten *Āloka* wird erzählt, dass unmittelbar nach dem Pferde *Uk'k'āihṛavas* und dem Edelsteine *Kaustubha* das *Amṛta* aus dem Meere emporgestiegen sei. Der Dichter fährt also fort:

अमृतानतरं चापि धन्वत्तरिज्ञायत ।

वैद्यराज्ञो ऽमृतस्यैव बिभ्रत्पूर्णा कमाण्डलुम् ॥

«Und unmittelbar nach dem *Amṛta* entstand *Dhanvantari*, der König «der Aerzte, einen vollen Topf mit eben diesem *Amṛta* haltend.»

Das Particip ist hier ganz an seiner Stelle: ein Verbum finitum würde eine ganz untergeordnete Thätigkeit, womit der *Dhanvantari* im Augenblick seiner Geburt beschäftigt war, in eine Reihe mit der Hauptthätigkeit, der Entstehung selbst, stellen. Herr Gorresio hat also, wie man sieht, bei seiner Auffassung weder auf die Grammatik, noch auf den Sinn Rücksicht genommen.